Матэрыялы са “Зборніка заданняў па марфалогіі для паўтарэння вывучанага, падрыхтоўкі да экзамену і ЦТ. Х клас”

В.А. Валюкевіч, настаўнік беларускай мовы і літаратуры вышэйшай катэгорыі

НАЗОЎНІК

1.Устанавіце памылковыя высновы, якія супярэчаць агульна прынятым у навуцы меркаваннем. Выпраўце дапушчаныя недакладнасці. Запішыце.

1.Назоўнік – гэта самастойная часціна мовы, якая мае значэнне прадметнасці. Граматычнымі сродкамі выражэння прадметнасці служаць род, лік, склон, спражэнне.

2.Назоўнікі, якія маюць форму толькі множнага ліку, не маюць роду.

3.Асабовыя назоўнікі – гэта адушаўлёныя назоўнікі, якія абазначаюць асоб і жывых істот.

4.Назоўнікі *атрад, аркестр, дружына, група, калектыў* абазначаюць сукупнасць жывёл, прадметаў, але зборнымі не з’яўляюцца.

5.У сучаснай беларускай мове налічваецца 5 склонаў.

6.Назоўнікі *капучына, караоке, ківі* маюць ніякі род.

2.Падкрэсліце адушаўлёныя назоўнікі.

Русалка, нябожчык, полк, артыст, заяц, ферзь, студэнцтва, карп, сябар, навальніца, табун, мікроб, радасць, верабей, бацыла, натоўп,статуя, клён, армія, госць.

3.Падкрэсліце канкрэтныя назоўнікі.

Жаль, маланка, навучанне, сорам, дзень, бег, кніга, чырвань, рэалізм, метр, здароўе, камп’ютар, паўстанне, вецер, цыбуля, справядлівасць, гарачыня, штуршок, спатканне, малако.

4.Падкрэсліце зборныя назоўнікі.

Садавіна, вецце, настаўніцтва, бярэзнік, пер’е, мазоль, дуб, купэ, лісты, какава, карані, карэнне, сталы, сумленне.

5.Падкрэсліце рэчыўныя назоўнікі.

Цеста, сталь, сімволіка, шоўк, варэнне, машкара, анальгін, халаднік, купіна, паста.

6. Запішыце назоўнікі ў форме множнага ліку.

Воўк-	Войска-	Неба-	Селянін-
Пяро-	Шынель-	Снягір-	
Вуха-	Торт-	Інжынер-	

7. Падкрэсліце адной рыскай назоўнікі, якія ўжываюцца толькі ў форме адзіночнага ліку, і дзвюма рыскамі, якія ўжываюцца толькі ў форме множнага ліку.

Дзвіна, верасень, чырвань, нажніцы, кніга, студэнцтва, натоўп, суткі, гняздо, крыло, сумленнасць, Гродна, чалавек, Баранавічы, слова, паводзіны, крупы, Альпы.

8.Перакладзіце словазлучэнні на беларускую мову, запішыце ў форме назоўнага і творнага склону. *Узор: длинная тень – доўгі цень, доўгім ценем.*

	Назоўны склон	Творны склон

кубанская степь		
розовый шиповник		
зубастая щука		
охотничья собака		
серый гусь		
золотая медаль		
одна бровь		
молодой тополь		
неправильная дробь		
густая пыль		
маленький щенок		
красивая туфелька		
горькая полынь		
аккуратная запись		
солдатская шинель		

9.З наступнымі назоўнікамі складзіце і запішыце словазлучэнні (прыметнік + назоўнік). *Узор: какаду- маленькі какаду.*

пані		тарнада	
салямі		еўра	
Тбілісі		Антарыа	
Атэлье		БДУ	
Чылі		канферансье	

10. Падкрэсліце назоўнікі, у якіх у форме творнага склону адбываецца падаўжэнне зычных.

Радасць, Беларусь, шыр, далеч, глыб, Свіслач, гладзь, вільгаць, Сібір, верф, прыгажосць, Прыпяць, сінь, соль, косць, ноч, медзь, горыч, мыш, роспач, дзевяць, Нарач, маладосць, квецень, мазь, сем, шэсць, восем.

11.Дапішыце патрэбныя канчаткі.

Вопытн…экскурсавод Ірына Паўлава, таленавіт… дызайнер Пётр Глушко, Ніна Пятроўна – цудоўн… доктар, садоўнік стаў сведка…, дапамог Жэн… Сакалову,гаспадар быў праныра…, Таня стала зазнайка…, Арцём быў запявала…, сустрэўся з чысцёха… Сяргеем, не сябрую з няўмека… Святланай.

12.Запішыце назоўнікі, якія ў форме роднага склону, маюць канчаткі –а (я) у першы слупок, а якія маюць канчаткі – у (ю) у другі слупок.

Візіт, гром, вопыт, вожык, абеліск, горад, лес, квас, ручай, настрой, Віцебск, батальён, пыл, час, варыянт, выбар, экзамен, май, хлеб, тэкст, смутак, фантан, аловак, аўторак, кіламетр, бераг, фашызм, лік, інстытут, калгас, спорт, хакей, вальс, шакалад, лясок, вішняк, месяц, шоўк,слых, чай.

-а (я)	-у (ю)

13. Адзначце словазлучэнні з памылкай у напісанні канчатка назоўніка. Запішыце правільную форму слова.

плыць па раке	
пайсці з Пецем	
вылучацца стараннасцью	
бегчы рыссю	
сумую па Мішы	
развітацца з Васяй	
не бачыў зайчані	
каля трох бярозкаў	
дам есці сабаку	
сустракаўся з дзядулем	
расці на зямле	
у правай ручцы	
побач з хвоей	
стаяць на гары	
павітацца з Таняй	
стаяць на беражку	
сустрэча з Сібірру	
з шасцью вучнямі	

14.У адной з беларускіх песень ёсць такія радкі: ***"Панаехала гасцей з іншаземных абласцей. Не, няправільна, - гасцёў з іншаземных абласцёў".*** **Які з варыянт склонавай формы правільны? Запішыце нарматыўныя словазлучэнні, выбраўшы ў дужках адпаведны варыянт.**

1. Крыламі (лебедзей, лебядзей, лебедзяў, лебядзёў).
2. Сустрэліся (на млыне, у млыне).
3. Выйшлі з (туманаў, туманей, туманоў. туманёў).
4. Прыйшлі без (шынелей, шынеляў, шынялей, шынялёў).
5.Здзічэлыя (броды, брады).
6. Скокнуць з (моста, мосту, маста).
7. Букет (браткаў, братак, браткоў).

15. Запішыце ў першы слупок нумары назоўнікаў, якія пішуцца разам, а ў другі – праз злучок.

1) (фота) вітрына; 2) (віцэ) адмірал; 3) (відэа) камера; 4) (супер) зорка; 5) (экспрэс) дастаўка; 6) (міні) сукенка; 7) (штаб) кватэра; 8) (радыё) механік; 9) (бія) цыкл; 10) (контр) атака; 11) (мікра) раён; 12) (мед) сястра;14) (прэм'ер) міністр; 15) (нацыянал) дэмакрат; 16) (рай) цэнтр; 17) (паў) горада; 18) (метэа) зводка; 19) (Давыд) Гарадок; 20) (развед) група; 21) (плашч) палатка; 22) (прыма) балерына; 23) (сарві) галава; 24) (ікс) прамяні; 25) (кілават) гадзіна; 26) (паў) Беларусі; 27) (дом) музей; 28) (двухсот) годдзе; 29) (контр) адмірал; 30) (экс) чэмпіён; 31) (жалеза) бетон; 32) (авія) пасажыр.

Разам	Праз злучок
№	№

16.Перакладзіце тэкст на беларускую мову. Запішыце. Выпішыце тры назоўнікі і зрабіце іх марфалагічны разбор.

Тропа в тайге выбита звериными лапами и копытами. Человеку трудно идти ти звериной тропой. Ноги то тонут во мху, то скользят по упругой хвое. Суковатые валежины цепляются за одежду, еловые лапы бьют по лицу. И чёрные дупла старых осин следят за тобой, словно чьи-то глаза.	

17. Выканайце тэст па тэме: “Род назоўнікаў”.

1. Адзначце назоўнікі, род якіх у рускай і беларускай мовах не супадае:

1) жаль;
2) медаль;
3) педаль;
4) тарнада;
5) Гродна.

2.Адзначце скланяльныя назоўнікі мужчынскага роду:

1) сабака;
2) гусь;
3) столь;
4) боль;
5) палын.

3.Адзначце скланяльныя назоўнікі жаночага роду:

1) шаль;
2) шынель;
3) боль;
4) салата;
5) кішэнь.

4.Адзначце скланяльныя назоўнікі ніякага роду:

1) Свіцязь;
2) зайчаня;
3) цуд;
4) брыво;
5) шво.

5.Адзначце нескланяльныя назоўнікі мужчынскага роду:

1) пенальці;
2) Антарыя;
3) аташэ;

4) фламінга;
5) танга.

6.Адзначце нескланяльныя назоўнікі жаночага роду:

1) хіндзі;
2) Ай-Петры;
3) авеню;
4) сірока;:
5) Токіа.

7.Адзначце нескланяльныя назоўнікі ніякага роду:

1) манпасье;
2) кенгуру;
3) фрэйлен;
4) бра;
5) салямі.

8.Адзначце назоўнікі з правільнымі канчаткамі ў форме творнага склону:

1) прыгожай шаллю;
2) салдацкім шынялём;
3) густой пылью;
4) дзіцячай туфляй;
5) працоўным мазалём.

9. Адзначце правільна ўтвораныя сінтаксічныя канструкцыі:

1) прыгожае Свіцязь;
2) вялізная цэцэ;
3) новы ВНУ;
4) смачная кальрабі;
5) цікавы ЛіМ.

10.Адзначце няправільна ўтвораныя сінтаксічныя канструкцыі:

1) маладая тэрапеўт Іванова;
2)Сяргей быў няўмекай;
3)выступіла дырэктар Пятрова;
4) незвычайная раман-споведзь;
5) вопытны прадавец Вольга.

18. Выканайце тэст па тэме: “*Адушаўлёныя і неадушаўлёныя, канкрэтныя і абстрактныя, зборныя і рэчыўныя назоўнікі”.*

1. Адзначце *адушаўлёныя* назоўнікі:

1) калектыў;
2) жаніх;
3) звер;
4) рэаліст;
5) моладзь.

2.Адзначце *неадушаўлёны*я назоўнікі:

1) птаства;
2) чмель;
3) лабарант;

4) дэсант;
5) грак.

3.Адзначце *абстрактныя* назоўнікі:
1) прынцып;
2) гіпноз;
3) крык;
4) горад;
5) тэкст.

4.Адзначце *канкрэтныя* назоўнікі:
1) прадпрыемства;
2) вішня;
3) адчай;
4) вопыт;
5) косць.

5.Адзначце *зборныя* назоўнікі:
1) пер'е;
2) камяні;
3) праменне;
4) асіннік;
5) зграя.

6.Адзначце *рэчыўныя* назоўнікі:
1) інвентар;
2) гарох;
3) спірт;
4) дождж;
5) торф.

7.Адзначце *зборныя* назоўнікі:
1) куп'ё;
2) студэнцтва;
3) клей;
4) тэрарызм;
5) дзятва.

8.Адзначце р*эчыўныя* назоўнікі:
1) хмызняк;
2) бетон;
3) зерне;
4) мёд;
5) порах.

9.Адзначце *абстрактныя* назоўнікі:
1) спектакль;
2) кампраміс;
3) лязгат;
4) крыміналістыка;
5) горад.

10.Адзначце словазлучэнні з *правільнымі формамі* назоўнікаў:

1) зялёныя лясы;
2) віншаваць Івановых;
3) чорныя валоссі;
4) розныя моладзі;
5) гандляваць садавінамі.

19. Выканайце праверачную работа па тэме: "Правапіс назоўнікаў".

1 варыянт

1.Выпішыце ў адзін слупок назоўнікі, якія пішуцца разам, а ў другі – праз злучок.

(Авія) матор, (ваен) урач, (экс) чэмпіён, (фота) атэлье, (контр) ігра, (паў) Францыі, (сацыял) рэвалюцыянер, (міні) сачыненне, (прэс) служба.

2.Запішыце назоўнікі ў форме адзіночнага ліку роднага склону.

Укладка асфальт…, студэнты інстытут…, камандзір батальён…, палеткі аўс…, няма суфікс…, ружовы ад мароз…, з боку лес…, не чуў стук…, луста хлеб…, на беразе канал…

3.Запішыце назоўнікі, што ў дужках, у форме меснага склону адзіночнага ліку.

Плыць на (лодка), на высокай (хвоя), аб маладым (дырэктар), пляма на (рука), на вялікім (луг), расказваць аб (бацька), аб маленькім (задзіра), жыць у (горад), на высокай (гара), вымакнуць на (дождж).

4.Запішыце назоўнікі ў форме творнага склону адзіночнага ліку.

Бандэроль, запаведзь, кроў, Сібір, гусь, косць, веліч,актыўнасць, шынель, глыб.

5.Праскланяйце назоўнікі птушаня, Пеця.

2 варыянт

1.Выпішыце ў адзін слупок назоўнікі, якія пішуцца разам, а ў другі – праз злучок.

(Обер) лейтэнант, (экспрэс) дастаўка, (супер) зорка, (контр) адмірал, (унтэр) афіцэр, (грос) майстар, (паў) лімона, (мікра) малекула,(двухсот) годдзе, (віцэ) консул.

2.Запішыце назоўнікі ў форме адзіночнага ліку роднага склону.

Страшнага здзек…, вышыня кедр…, прыхільнікі лібералізм…, папіць кефір…, злез з матацыкл…, мэбля з дуб…, не было вопыт…, прыехалі з Віцебск…, з боку луг…, не было даждж….

3.Запішыце назоўнікі, што ў дужках, у форме меснага склону адзіночнага ліку.

Аб маім (сябар), сляза на (шчака), купацца ў (рэчка), ехаць на (трактар), у родным (край), аб сваім (кавалер), на дзявятым (паверх), запісаць на (дошка), аб (плакса) Машы, расказаць аб (дзядуля).

4.Запішыце назоўнікі ў форме творнага склону адзіночнага ліку.

Медаль, ветлівасць, Об, любоў, медзь, соль, радасць, Свіцязь, боль, ціш.

5.Праскланяйце назоўнікі дзядзька, дзіця.